

TKALCI NA HORŇÁCKU V MINULOSTI

K lidové umělecké výrobě a uměleckému řemeslu se stále obracíme s obdivem nad dovedností našich předků pro jeho bohatost a nejrozmanitější projevy. Archeologické i etnografické bádání prokazují, že výrobní činnosti, jako jsou splétání slámy a proutí, opracovávání dřeva, zhotovování hliněných nádob a tkaní plátna, patří k základním technologiím lidstva. Je velmi obtížné, a někdy i nemožné, určit původní místo vzniku některé výrobní či výzdobní techniky kvůli její rozšířenosti cestami tovaryšů.

Vodítkem pro nás jsou nejzákladnější znaky původní lidové tvorby. Rukodělnost, práce s přírodními materiály, návaznost na tradiční výrobní techniky a užitnost. Předměty, které si výrobce v minulosti zhotovoval pro sebe nebo pro nejbližší okolí, byly vždy jednoduché, funkční a maximálně dokonalé.

Zpracování textilních vláken a výroba textilu k odívání a bydlení byly na Hornácku do poloviny 19. století do značné míry také výrobou pro vlastní potřebu. Základní materiály – konopí vypěstované na vlastním hospodářství a vlna z domácích ovcí - byly v této oblasti dovedně zpracovány od přípravy vláken a příze, až po dokončení kusu na tkalcovském stavu. Výtvarný zdobný prvek vznikal v úzké souvislosti s užitnou funkcí předmětu.

Hornácké vzorované textilie, typické svými vzory i barevností, tvoří specifickou kapitolu lidového tkalcovství. Díky dokonalému řemeslnému zpracování, se všemi znaky tvůrčího vyjádření, jsou zvláštností lidové kultury Hornácka. Vzorové tkaní s použitím desky tak, jak je mistrně ovládají hornáčtí tkalci, je rozšířeno v celé východní Evropě i na Balkáně, ale v českých zemích je doloženo pouze na Hornácku.

V meziválečných letech, kdy v chudých hornáckých obcích nebyl dostatek pracovních příležitostí, bylo tkalcovství jednou z mála možností obživy. Konopí pěstované v tomto regionu i v mnoha dalších obcích nosili zákazníci zpracované ke tkalcům do Hrubé Vrbky, Malé Vrbky, Kuželova, Velké i dalších dědin. Tkalci většinou tkali plátno všeho druhu a šířek, jak konopné, lněné, tak v pozdější době i bavlněné. Záleželo na materiálu, který byl dodán. O Javorníčankách bylo dřív známo, že spřádaly obzvláště tenké konopné nitě, a košile z tohoto plátna byly velmi jemné a hladké. Tkaly se také „opléčka“, „cíšky“, mužské zástěry, „traslavice“, „kútné plachty“, plachty do postelí a později také současné bytové doplňky – polštáře, ubrusy a prostírky. V návaznosti na bohaté tkalcovské tradice se rozvíjela vzorovost hornáckých tkanin. Ke starým jednoduchým vzorům „činovat“ a „na desku“ postupně připojovali i bohaté geometrické vzory, které vznikají technikou nabírání osnovních nití, označované jako „hráze“ nebo „růže“. Mozaika těchto vzorů je tak perfektní a precizní, jako by byla výšivkou, kterou vypracovala zručná vyšivačka.

Na stavu se tkaly nejen plátna, ale i hrubé materiály na pytle, travní plachty, běhouny a v neposlední řadě také rohože. Z vlny se pak tkalo sukno na krojové součásti, gatě, kordule, lajbly, pruceleky, kabáty a jiné.

RUČNÍ TKALCOVSKÝ STAV

Je poměrně složité zařízení a práce s ním vyžaduje řadu znalostí od soukání útkových nití na „kružci“ a osnovních nití na snovadle přes navlékání na brda až po vlastní tkaní. Přízi musí tkadlec nejdříve nasoukat na cívky, ty pak zasadí do stojanu pro dvanáct cívek z něhož přes náběrku neboli „snuvku“ natáčí nitě postupně na snovadlo. Počet nasnovaných nití určuje šířku budoucího plátna, počet otočení pak jeho délku. Po stejnoměrném navinutí osnovy přichází časově náročná část přípravy: navedení nití do nitěnek listů, spojených přes kladku s podnožkami, jimiž tkadlec tvoří prošlup pro útek.

TKANÍ NA HORŇÁCKU V SOUČASNOSTI

Dnes nás k ruční tvorbě láká hodnota estetická a její určitá zvláštnost, kterou v současném světě vyspělé techniky a sériové výroby opět vnímáme a potřebujeme. Projevy tradiční lidové výroby se stávají východiskem a inspirací pro novou tvorbu, určenou pro současné potřeby. Řemeslná výroba prošla řadou vývojových proměn, než dostala novou podobu a s ní i nové označení lidová umělecká tvorba.

Protože lokální a originální jevy lidové kultury postupně mizí, stalo se studium základních technologií ve světě důležité.

Novodobé formy rukodělné výroby ovlivňují dnes organizátoři lidové umělecké výroby. Za hlavní kritérium – vedle použití tradičních materiálů a technologií – je pokládána výtvarná hodnota výrobku.

Vzorové tkaní bývalo kdysi výhradou pouze mužů. Dnes je tomu na Hornácku jinak a do tkaní složitých vzorů se pouštějí ženy. Živým příkladem je Hana Buchtelová z Malé Vrbky, která jako jediná převzala tradici svých předků po svém dědovi Janu Okénkovi, takže značnou roli ve výchově k řemeslu sehrála rodinná tradice. I Janův otec byl tkalcem, a přestože v období první světové války řadu let pobýval v zámoří, ke stavu se po návratu domů opět vrátil.

Věnovat se v dnešní době tkaní není levná záležitost, jelikož zanikl ruční samozpracovatelský řetězec přípravy nití od rostliny po vlákno a zatím neexistuje u nás v republice technologický mezičlánek zpracování od hrubé kouděle k jemné niti. Dnešní tkalci si tedy musí za nemalé prostředky kupovat nitě již hotové. Je to proto spíše láska k řemeslu či vztah k tradici, s čím mladí tkalci, na Hornácku dnes tkadleny, do tohoto řemesla jdou.